

Theatrum historiae 37 (2025)

DOI:10.46585/th.2025.37.03

Božena Vavrečková (Havlová): biografická reflexe raného života (1913–1936)

Natálie JÍLKOVÁ

Abstract: *This study explores the first twenty-three years of the life of Božena Vavrečková (later Havlová). She was the daughter of the diplomat and Baťa company director Hugo Vavrečka and later became the wife of the prominent Prague entrepreneur Václav M. Havel. Although her later life has been noted, it was mostly in relation to her sons or husband. The early period of her life has not been sufficiently examined. This study focuses on these formative years. It reconstructs her life from early childhood and adolescence, through to her marriage and the birth of her first son, Václav Havel – with this event, a new era in her life begins. The research pays particular attention to the social, cultural, and familial environments that influenced Božena's life, her education, and her worldview. It examines her upbringing in an intellectually and socially privileged family, as well as her several changes of residence. It also highlights the emergence of her interests and inclinations. The study draws on a broad range of sources, including archival records, personal correspondence, official documents, and contemporary periodicals. This combination of materials allows for a nuanced reconstruction of Božena's early life. The study aims to shed light on what her early life looked like, how it was shaped by her surroundings, and how it contrasts with idealised later portrayals.*

Keywords: Božena Vavrečková, Biography, Art, Education, Hamburg, Vienna, Prague

Textů o rodině Havlových již vzniklo mnoho. Většina z nich se však zaměřuje především na mužské členy této rodiny (výjimku představuje několik textů o Olze Havlové), zatímco ostatní ženské členky jsou zmiňovány pouze sporadicky a většinou v tomtéž kontextu – tedy jako pečující matky a podporující manželky. Výjimkou z tohoto zjednodušování a opomíjení není ani Božena Havlová (rozená Vavrečková), jíž se většina autorů navíc věnuje až od doby, kdy se provdala za Václava M. Havla. Tento text se jako první zaměřuje na období jejího života předtím, než se provdala do havlovské rodiny.¹

1 Předkládaný text vychází z autorčiny bakalářské práce, Natálie JÍLKOVÁ, *Božena Vavrečková (Havlová): biografická studie raných let jejího života (1913–1936)*, Bakalářská práce, FHS UK, Praha 2024.

Jak naznačuje časové vymezení 1913–1936, jde o prvních dvacet tři let jejího života. Tento časový úsek není náhodný, ale je ohraničen narozením jejího staršího syna Václava.

První roky Boženina života

Božena Vavrečková se narodila 15. února 1913 v brněnské porodnici rodičům Hugovi a Josefě Vavrečkovým.² Jméno pravděpodobně dostala po Hugově starší sestře Boženě Stokláskové (rozené Vavrečkové), s níž se však nikdy nesetkala – zemřela v roce 1907 na tuberkulózu v sanatoriu v Alandu. Ačkoli Hugo tvrdil, že se mu podařilo oprostit od materiálních vazeb na svou rodinu, na sestru přece jen vzpomněl – alespoň při pojmenování své dcery.³ V dětství ji nejbližší nejčastěji oslovovali Boženko, Božko nebo Staronký. Poslední z těchto přízvisek si podle vzpomínek Václava M. Havla vysloužila od svých rodičů a bratra díky své starostlivosti a svědomitosti – tyto vlastnosti jí v jisté míře zůstaly až do smrti.⁴

Není zcela jasné, zda byla Božena pokřtěna, neboť archivní dokumenty se v tomto ohledu rozcházejí a v pamětech se o tom nikde výslovně nehovoří. V cestovním pasu z roku 1935 je v kolonce „náboženství“ uvedeno „římskokatolické“;⁵ zatímco na vysvědčení z 1. ledna 1920 stojí, že je bez vyznání.⁶ Všechna její školní vysvědčení se navíc shodují v tom, že náboženskou výuku nikdy nenavštěvovala. Vzhledem k tomu, že Hugův otec Vincenc Vavrečka byl praktikujícím římským katolíkem, se zdá pravděpodobné, že Hugo v této tradici pokračoval a nechal Boženu pokřtít. Podobně jako Božena, která nechala pokřtít oba své syny, což lze chápat jako pokračování rodinné tradice. Rodina však nikdy nepatřila k aktivně praktikujícím křesťanům;⁷ mohlo jít o důsledek dobových poměrů, pro něž byl typický odklon od církve a časté vystupování z ní. Nově vzniklá republika převzala do značné míry organizaci národního školství po rakouské monarchii. Od roku 1922 však Malý školský zákon stanovil povinnou výuku náboženství pro všechny žáky se státem uznaným vyznáním, i když rodiče mohli své děti této povinnosti zprostit⁸ – pravděpodobně tak tomu bylo i v Boženině případě. To by mohlo vysvětlovat, že Božena

2 Archiv Knihovny Václava Havla (dále jen KnVH), Paměti Havlů, květen 1971.

3 Hugo VAVREČKA – Nina PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román: výbor z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*, Třebíč 1997, s. 13.

4 KnVH, Paměti Havlů, květen 1971.

5 Archiv Ivana M. Havla (dále jen AIMH), fond 04 Archiv BH, cestovní pas Boženy Havlové, 1935.

6 AIMH, fond 04 Archiv BH, vysvědčení Boženy Vavrečkové na dívčí obecné škole v Brně, 1. 1. 1922.

7 Jana WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*, Praha 2022, s. 29.

8 Ludvík DŘÍMAL, *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*, *Studia Theologica* 5, 2003, č. 3, s. 61, 63.

sice byla pokřtěna, ale nikdy hodiny nenavštěvovala, a zároveň však rodina nikdy z církve nevystoupila.

Domovskou příslušnost měla Božena zapsanou v obci Kyjovice v okrese Bílovec, ale vzhledem k Hugovým pracovním závazkům⁹ jí bylo od narození domovem město Brno. Tam strávila několik prvních let svého života po boku matky a o dva roky mladšího bratra Ivana (1915). Vzhledem k Hugovu pracovnímu vytížení a vypuknutí první světové války byla rodina pohromadě spíše sporadicky. Nejprve odjel jako redaktor *Lidových novin* na bulharsko-turecké bojiště. Když bylo Boženě něco málo přes rok, musel Hugo opět rodinu opustit, tentokrát byl povolán k ženijnímu velitelství do Klagenfurtu, a o rok později byl převelen do Terstu k rakousko-uherské flotile.¹⁰

Vzhledem k nedostatku dobových pramenů si o tomto období můžeme udělat pouze hrubou představu. Hugo měl dle svých vlastních slov již dobré jméno mezi žurnalisty,¹¹ rodina však rozhodně nežila na stejné úrovni jako v období, kdy působil coby konzul nebo ředitel Baťových závodů.

Boženina rodinná situace se proměnila poté, co se Hugo Vavrečka v roce 1919 zúčastnil mírové delegace v Paříži, následně absolvoval krátkou cestu po USA a v létě téhož roku se vrátil do nově vzniklé Československé republiky. Tentokrát však nikoliv do Brna, ale do hlavního města – Prahy. Důvodem přesunu byla Hugova podnikavost a ambice ve vydavatelském oboru.¹² O samotný přesun rodiny do Prahy se zřejmě musela postarat Josefa Vavrečková, vzhledem k Hugově nepřítomnosti.

Praha se v té době, stejně jako Brno, dynamicky rozrůstala – přibýly čtvrti jako Královské Vinohrady, Karlín, Žižkov a Smíchov. Expanze města s sebou přinesla také vznik nových škol a dalších institucí. Mimo jiné byl v roce 1921 dokončen palác Lucerna.¹³

Již jsem se zmínila, že několik prvních let v Brně strávila Božena především po boku své matky Josefy a bratra. O konkrétnějším prostředí, v němž Božena vyrůstala, je složité si udělat jasnou představu, nicméně kromě členů nejbližší rodiny se pravděpodobně vídala také s příbuznými ze širší rodiny obou rodičů.¹⁴ Obecným problémem tohoto období je nedostatek pramenů; výjimku tvoří pouze zmínka v Hugových pamětech o Boženině

9 Když se Božena narodila, pracoval Hugo jako novinář pro *Lidové noviny*. H. VAVREČKA – N. PA-VELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 13.

10 Tamtéž, s. 14.

11 Tamtéž.

12 Tamtéž.

13 Václav HAVEL – Jan M. HELLER – Pavel HÁJEK – Jana ČECHUROVÁ, *Mé vzpomínky*, Praha 2018, s. 49–50.

14 Hugo Vavrečka během poměrně krátké doby ztratil svou nejbližší rodinu – matku, otce, švagra, synovce a sestru – v tomto pořadí. Tato tragédie pravděpodobně vedla k určité neukotvenosti, která později ovlivňovala i život Boženy. Ze vzpomínek vyplývá, že Josefa měla na Moravě příbuzné, s nimiž byl po Boženině smrti v kontaktu také Václav M. Havel. KnVH, Paměti Havlů, červenec 1974.

nástupu do školy, kde napsal: „*Děti mne málo znaly – Božka, která se narodila roku 1913, právě začala chodit do školy, a Ivan, ročník 1915, byl ještě kulaté baculátko, za nímž se celá Praha ohlížela, když oblékl pařížský zimní svetr s kalhotkami [...]*.“¹⁵ Kromě této krátké zmínky Hugo dětství svých dětí v pamětech nijak nekomentoval. Patrně tomu nelze přikládat zvláštní význam, neboť vzpomínal především na profesní záležitosti a podobně stroze se vyjádřil i o své svatbě s Josefou.¹⁶ Nedostatek pramenů podporuje i absence korespondence mezi Josefou a Hugem z této doby. Vedle výše uvedených zmínek se dochovalo jen několik dalších dokumentů, například školní vysvědčení. Tyto dokumenty poskytují faktografickou představu o tom, kdy a kde Božena studovala, nevypovídají však nic o atmosféře v rodině ani o její každodennosti.

Korespondence z raných let Boženina života začíná až obdobím, kdy žila s rodinou v Hamburku, a výlučně se omezuje na korespondenci s její tetou Štěpánkou Žákovou (několik komentářů v dopisech patří i její sestřenici Máří). V těchto dopisech Božena nejčastěji popisuje čas strávený s rodinou nebo své postřehy. Ačkoliv se dochovalo pouze několik dopisů, lze si z nich alespoň rámcově utvořit představu o důležitých milnících jejího dětství.

Boženino první vzdělání

Božena započala svou školní docházku v Praze nástupem do pětitřídní III. obecné dívčí školy na Smíchově dne 16. září 1919. Výuka probíhala v češtině, součástí učiva byla i němčina. Dále se ve škole vyučovaly ženské ruční práce, zeměpis, dějepis, nauka o občanství, přírodověda, počty a měřické tvaroznalství.¹⁷ Ačkoliv do druhé třídy nastoupila v Praze, nedokončila ani první pololetí – dne 1. prosince 1920 byla rodiči odhlášena kvůli stěhování rodiny do Hamburku. Důvodem byla opět změna Hugova zaměstnání, tentokrát získal místo generálního konzula v Hamburku. O Boženině vzdělávání v Německu nemáme žádné podrobnější informace, víme pouze, že zde navštěvovala německou školu, o čemž se zmiňuje ve svém životopisu.¹⁸

Jak již bylo naznačeno, Hugo nevydržel dlouho na jednom místě. Výjimkou nebyl ani jeho pobyt v Hamburku, odkud se v roce 1922 přesunul do Budapešti, kde byl jmenován vyslancem. Situace však byla tentokrát odlišná, jelikož se s ním do Maďarska přesunula pouze část rodiny. Božena zůstala bydlet, dle jejích vlastních slov, v Brně u příbuzných.¹⁹

15 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 14.

16 Jediná Hugova zmínka v pamětech zní: „*Roku 1910 jsem se oženil.*“ Tamtéž, s. 14.

17 AIMH, fond 04 Archiv BH, školní zpráva Boženy Vavreckové z obecné dívčí školy na Smíchově, 1. 1. 1920.

18 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

19 Tamtéž.

V pamětech není uvedeno, proč právě Božena zůstala v Brně, zatímco její bratr Ivan pobýval s rodiči v Budapešti. O Ivanově přesunu do Hamburku se nikde explicitně nepíše, zároveň se ale nikde nenachází opačné tvrzení. Ve zmínkách o pobytu v Brně psala Božena v jednotném čísle a mluvila pouze o sobě: „*Po dobu, co byl můj otec v Budapešti, tak jsem bydlela u příbuzných v Brně a chodila jsem do obecné školy v Brně a u rodičů jsem byla jen o prázdninách.*“²⁰

Božena nespecifikovala, o které příbuzné se jednalo. Mohlo jít například o rodinu Hugova příbuzného Ladislava Müllera, který později Huga Vavrečku zastupoval v soudním procesu,²¹ nebo o příbuzné Josefy Vavrečkové – tedy o Kolbingerovy,²² o nichž z pozdějších vzpomínek Václava M. Havla víme, že v Brně bydleli a byli s rodinou v kontaktu.²³ Nejspíše se jednalo o rodinu Kolbingerových, s nimiž byla dle vzpomínek rodina ve větším kontaktu. Zůstává otázkou, z jakého důvodu nejela Božena do Budapešti spolu s rodiči; o tom se však nikdo ze členů rodiny nezmiňuje.

Jedním z důvodů mohlo být, že když Hugo přijel do Budapešti, byl prvním česko-slovenským vyslancem v Maďarsku, a proto si musel zázemí a mnoho dalších věcí zařídit. To byl také důvod, proč zpočátku bydlel v hotelu, který nemusel být zrovna nejvhodnějším prostředím pro dítě školou povinné.²⁴ Boženini rodiče s sebou však zřejmě měli jejího mladšího bratra Ivana. V jeho případě by se to dalo vysvětlit tím, že nechťeli, aby bylo tak malé dítě bez rodičů – respektive bez matky, vzhledem k Hugově pracovní vytíženosti. Dalším poměrně pravděpodobným vysvětlením může být i to, že oba rodiče chtěli, aby Božena navštěvovala českou školu. Hugo sám byl vlastencem a vlastenecké zázemí pro něj bylo u jeho dětí důležité.²⁵ Toto vysvětlení sice narušuje skutečnost, že v Hamburku navštěvovala německou školu, ale možná právě kvůli této zkušenosti tentokrát rodiče lpěli na tom, aby získala vzdělání v českém jazyce.

Božena nastoupila do brněnské školy ve školním roce 1922/1923. Jednalo se o pětitřídní veřejnou obecnou školu na Kounicově třídě.²⁶ Její pečlivost a zapálenost, které se projevovaly i v pozdějších letech jejího života, byly patrné již během studia – dívčí obecnou školu dokončila se samými jedničkami a následně nastoupila na české městské dívčí reformované reálné gymnázium.²⁷ Na základě jednoho z vysvědčení, kde je uvedeno, že ředitelkou lycea

20 Tamtéž.

21 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 156.

22 Například rodina Slávky Kolbingerové, která v roce 1952 informovala Boženu o smrti Huga Vavrečky. KnVH, Paměti Havlů, srpen 1971.

23 KnVH, Paměti Havlů, srpen 1971.

24 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 13, 16.

25 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 47.

26 AIMH, fond 04 Archiv BH, školní zpráva Boženy Vavrečkové z obecné dívčí školy na Smíchově, 1. 1. 1920.

27 AIMH, fond 04 Archiv BH, frekvenční vysvědčení Boženy Vavrečkové z dívčí obecné školy v Brně, 27. 6. 1923.

byla Božena Jiráňková²⁸ – pedagožka a spisovatelka – lze usoudit, že šlo o Dívčí lyceum Vesna v Brně.²⁹ Za výběrem tohoto konkrétního lycea mohla stát skutečnost, že Josefa Vavrečková dříve v Brně navštěvovala Průmyslovou dívčí školu ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesna.³⁰

V roce 1926 dokončila Božena v Brně třetí třídu gymnázia, ale do dalšího ročníku již nenastoupila, protože rodinu čekalo další stěhování – tentokrát do Vídně, kde byl Hugo jmenován vyslancem v Rakousku.³¹ Na rozdíl od pobytu v Budapešti se s ním tentokrát přesunula celá rodina.

Vídeň (1926–1932)

Vídeň představovala pro rodinu novou kapitolu, která byla poněkud odlišná – po čtyřech letech byli opět na delší dobu pohromadě. Naposledy tomu tak bylo, s výjimkou několika rodinných dovolených a prázdnin, v Hamburku. V Boženině případě se jednalo o poměrně zásadní zlom. Při odchodu z Hamburku jí bylo devět let a život v rodině diplomata – tedy i v privilegovaném prostředí³² – tehdy zažívala ještě jako malé dítě. Poté žila u příbuzných v Brně a s diplomatickým prostředím přicházela do styku spíše výjimečně, především během prázdnin u rodičů. Vzhledem k jejímu nízkému věku se navíc nedá předpokládat, že by ji (ani jejího bratra) rodiče brali na významné společenské akce – což se změnilo právě ve Vídni.

Ačkoliv se Božena u příbuzných v Brně jistě neměla špatně, do Vídně přišla ve 13 letech a žila tam až do svých 19 let. Bezpochyby šlo o formativní léta jejího života, která strávila právě ve Vídni – po boku svých rodičů se zde začala zapojovat do společenského života a prohlubovala své znalosti v oblasti etikety. Kromě těchto okolností nelze opomenout, že Vídeň byla v té době mekkou kultury a umění, kde mohla Božena načerpat mnoho inspirace.

Z pozvánek adresovaných Boženě i dalším rodinným příslušníkům lze usoudit, že se ve Vídni stýkala s velmi důležitými lidmi. Pro představu lze uvést pozvánku od K. R. Julia

28 AIMH, fond 04 Archiv BH, pololetní vysvědčení Boženy Vavrečkové na dívčím gymnáziu v Brně, 30. 1. 1926.

29 Prof. Božena Jiráňková, Internetová encyklopedie dějin Brna (dále IEDB), 4. 11. 2022, URL:<https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=42097>, [cit. 1. 5. 2025].

30 AIMH, fond 04 Archiv BH, vysvědčení z Průmyslové školy, 11. 7. 1903.

31 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 18.

32 Rodina Huga Vavrečky bezpochyby patřila k privilegovaným vrstvám společnosti. Přispěl k tomu i fakt, že po vzniku první republiky se vyšší vrstvy rozšířily o osoby napojené na státní sféru, včetně diplomatické služby. Dagmar HÁJKOVÁ – Pavel HORÁK (eds.), *Republika československá 1918–1939*, Praha 2018, s. 648.

Meinla na večeri do tanečního sálu Rakouského klubu.³³ Kromě této formální pozvánky se dochovalo několik osobních vzkazů a pozvánek na různé večere a čajové party. Mimo jiné z nich lze také vyčíst, že Boženu a její přátele, stejně jako zbytek Evropy uchvátila karetní hra bridž.³⁴ Z Boženiných vzpomínek je zřejmé, že si ve Vídni vytvořila silnou sociální základnu, kterou bylo později složité opustit.

Vavrečkovi pravděpodobně žili v Hugově služebním bytě a několikrát ročně společně podnikali dovolené – například zimní pobyt na Štrbském Plese, kde se věnovali lyžování, tehdy poměrně novému druhu zábavy, který Boženu velmi zaujal.³⁵ Kromě toho společně několikrát navštívili Hugova budoucího zaměstnavatele a dlouholetého přítele Tomáše Baťu na Loučkách.³⁶

Rodina sdílela smysl pro humor a prožila mnoho zábavných chvil. Například Silvestr roku 1928 strávili společně v bytě ve Vídni i s jejich psem. Tento den popsala Božena své tetě v dopise slovy: „*Ivan se oblékl jako dáma a já jsem si vzala tatíčkův smoking. No, byli jsme hezký páreček.*“³⁷ Mohlo by se zdát, že byla rodina opět celá pohromadě a trávila společně mnoho času, skutečnost však byla pravděpodobně poněkud odlišná. Jak vyplývá z výše zmíněného dopisu, děti byly vytížené, a Hugo bezpochyby také. O Josefě toho mnoho nevíme, patrně však pečovala o chod domácnosti a zároveň se zapojovala do společenského života.³⁸

Vzdělání ve Vídni

Vídeň pro Boženu představovala nový impuls i v oblasti vzdělávání. Kromě toho, že šlo nepochybně o město s bohatým intelektuálním životem, znamenalo také první příležitost, kdy se mohla alespoň částečně svobodně rozhodnout, jakým směrem se její další vzdělávání bude ubírat. Přesto lze předpokládat, že v tomto ohledu měli její rodiče stále významné slovo. Ačkoliv se její zájem o určité obory projevoval již v dětství, svým pozdějším rozhodnutím ho jednoznačně potvrdila.

33 AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka K. R. Meinla Boženě Vavrečkové, 4. 3. 1931.

34 Hry podobné bridži byly oblíbené již od poloviny 17. století. Samotný bridž si získal velkou popularitu na konci 19. století v Anglii a ve Spojených státech. *Co je bridž?*, Český bridžový svaz, 11. 11. 2020, URL:<<https://www.czechbridge.cz/about-bridge>>, [cit. 5. 1. 2025].

35 Počátky lyžování v Čechách lze datovat do 2. poloviny 19. století. V období 1918–1948 došlo k prudkému nárůstu lyžařských klubů po celé republice, což vedlo k dalšímu rozvoji lyžování v Československé republice. Archiv Národního muzea (dále ANM), Lucie SWIERZEKOVÁ, *Lyžování*, Praha 2024, NAD č. 3570, pomůcka č. 677, URL:<<https://www.nm.cz/cs/file/408fc417c20a7b91364839c7b54bab48/5872/Lyžování.pdf>>, [cit. 5. 1. 2025].

36 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 23.

37 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1. 1. 1929.

38 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 46.

Nutno také dodat, že se vzdělání Boženy ani jejího bratra neomezovalo pouze na povinnou školní docházku. Stejně jako ostatní děti z podobných společenských kruhů měli i oni soukromé učitele. O tom se Božena zmiňuje ve svém dopise tetě Štěpánce Žákové ze dne 26. února 1928: „*Celý týden chodíme do školy, odpoledne míváme hodiny, v sobotu mám odpoledne prázdno, tak se snažím vždycky využití té volnosti co nejvíce.*“³⁹ Není překvapivé, že rodiče chtěli své děti vzdělávat i nad rámec běžné školní výuky. Šlo o určitý dobový požadavek, podle něhož měly dívky z vyšší společnosti získat vzdělání v různých oblastech a zároveň ovládat kultivované vystupování.⁴⁰ Tento trend částečně vysvětluje Boženin pozdější studijní eklektismus. Obvykle však bylo běžnější, že dívka studovala jednu vysokou školu a zájmy o další oblasti si rozšiřovala mimo hlavní studium – obdobně jako například Alice Masaryková.⁴¹

Nicméně nejprve zde Božena v roce 1926 nastoupila na gymnázium spolku Komenský.⁴² Nešlo rozhodně o náhodnou volbu – Hugo po svém otci zdědil nejen zálibu v literatuře a psaní, ale i silný smysl pro vlastenectví. Gymnázium se nabízelo jako ideální možnost, jak dětem zajistit vzdělání v českém jazyce – a to i navzdory kritice, které Vavrečka za tento krok čelil.⁴³ Ve většinově německy mluvící Vídni byla škola výjimečná tím, že nabízela bilingvní výuku.⁴⁴ Ačkoliv byla rodina zvyklá pobývat v zahraničí a rozhodně nebyla omezena jazykovými bariérami, rozhodli se nechat děti vzdělávat v češtině. Kromě Hugova vlastenectví mohlo při této volbě hrát roli i to, že rodina nikdy neplánovala zůstat v zahraničí natrvalo, a proto chtěli, aby děti byly zvyklé na české prostředí a vzdělávací systém.

Božena studovala na gymnáziu spolku Komenský od čtvrté (1926/1927) do osmé třídy (1930/1931). Kromě češtiny a němčiny se ve škole učila také latinu a francouzštinu. Mezi další vyučované předměty patřily dějepis, zeměpis, matematika, deskriptivní geometrie, přírodopis, všeobecná zeměvěda, chemie, fyzika, filozofická propedeutika, kreslení a tělesná výchova. Jako nepovinný předmět si zvolila těsnopis.⁴⁵ Božena se aktivně zapojovala rovněž do tzv. Žákovské akademie, v jejímž rámci v šesté třídě recitovala báseň Viktora Dyky „Země mluví“.⁴⁶ Studium na vídeňském gymnáziu zakončila maturitní zkouškou z chemie, fyziky, filozofické propedeutiky, tělesné výchovy a německého jazyka. Tato kombinace

39 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 26. 2. 1928.

40 D. HÁJKOVÁ – P. HORÁK, *Republika československá: 1918–1939*, s. 652.

41 Alice Masaryková, *Ženy ve vědě do roku 1945*, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, URL: <https://albina.ff.cuni.cz/index.php/Alice_Masaryková>, [cit. 15. 8. 2025].

42 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

43 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 47.

44 Školský spolek Komenský byl založen roku 1872, tedy ještě za Rakouska-Uherska, s cílem provozovat české školy a uchovávat český jazyk a kulturu mezi krajany ve Vídni. *Základní informace*, Školský spolek Komenský, URL:<<http://komensky.at/cs/zakladni-informace/>>, [cit. 5. 1. 2025].

45 AIMH, fond 04 Archiv BH, výroční vysvědčení Boženy Vavrečkové na gymnáziu ve Vídni, 28. 6. 1929.

46 AIMH, fond 04 Archiv BH, program Žákovské akademie gymnázia ve Vídni, 17. 3. 1929.

působí na první pohled poněkud neobvykle s ohledem na její pozdější umělecké směřování – pravděpodobně však šlo o povinné maturitní předměty. Maturitní vysvědčení obdržela 11. července 1931.⁴⁷ Maturitou skončila první, jasněji vymezená etapa Boženina vzdělání ve Vídni. Druhá etapa začíná jejím studiem na Vídeňské univerzitě.

Pokud se zaměříme na otázku, proč Božena ve studiu vůbec pokračovala, nabízí se několik možných odpovědí. První z nich bylo jistě rodinné zázemí a víra ve vzdělání – ta se naplno projevila i o několik let později během výchovy Boženiných synů. Vzdělání mělo pro rodinu, a zjevně i pro Boženu samotnou, značnou hodnotu. Další možností je, že univerzita pro Boženu představovala jakousi „přestupní stanici“. Vzhledem k postavení její rodiny se zřejmě počítalo s tím, že se dobře provdá, a nástup do zaměstnání po maturitě tedy nebyl příliš pravděpodobnou variantou. S příchodem první republiky a zrovnoprávněním žen vzrostl počet studentek vysokých škol – na Filozofické fakultě tvořily v akademickém roce 1927/1928 polovinu všech studentů. Boženina volba tak mohla souviset nejen s jejími osobními zájmy, ale i s dobovou atmosférou, v níž na školu nastupovala. Její zájmy navíc mohly být ovlivněny prostředím, v němž vyrůstala – rodiče ji vedli k umění, které bylo pro ženy té doby obvyklejší než například studium technických oborů.⁴⁸ Boženu však patrně nevedla ke studiu touha po rovnoprávnosti, jak se ženám z této doby často připisuje, nýbrž v jejím případě studium mohlo sloužit spíše jako smysluplné vyplnění času – což ale nijak nevylučuje, že pro ni nemělo hlubší význam. Ačkoliv se ve svém životopisu později zmiňuje o jisté lítosti nad nedokončením studia,⁴⁹ nikde nenaznačuje, že by ji mrzelo, že nemohla vykonávat konkrétní povolání. Nabízí se tedy závěr, že s profesní kariérou tehdy příliš nepočítala – snad s výjimkou svých ilustrací pro módní časopisy, jimž se budu věnovat níže.

Božena tedy zvolila poměrně logickou cestu, která odpovídala její přirozené inklinaci k umění. Jak sama později uvedla: „*Vstoupila jsem na umělecko-průmyslovou školu, kde jsem studovala kreslení jako základní nauku [...]*“.⁵⁰ Přesněji se jednalo o Umělecko-průmyslovou školu při Rakouském muzeu užitého umění. Z vysvědčení uloženého v Knihovně Václava Havla je patrné, že zde studovala obor architektura, kde se věnovala modelovému kreslení (se zaměřením na dekoraci plakátů, aranžování a návrhy textilií), perspektivě, akvarelu, architektonickému kreslení a tělesné výchově.⁵¹

47 AIMH, fond 04 Archiv BH, opis vysvědčení Boženy Vavrečkové, 24. 6. 1932.

48 Iveta BOLEČKOVÁ, *Vysokoškolačky za první republiky neměly na různých ustláno*, Statistika a my, 8. 2. 2022, URL: <<https://statistikaamy.csu.gov.cz/vysokoskolacky-za-prvni-republiky-nemely-na-ruzich-ustlano>>, [cit. 1. 5. 2025].

49 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

50 Tamtéž.

51 AIMH, fond 04 Archiv BH, vysvědčení Boženy Vavrečkové z umělecké školy ve Vídni, 30. 7. 1932.

U profesora Josefa Hoffmanna, který na Umělecko-průmyslové škole působil, se Božena věnovala textilním a reklamním návrhům, a také módnímu kreslení⁵² Josef Hoffmann byl významným architektem, designérem a výtvarníkem, známým mimo jiné spoluprací s malířem Kolomanem Moserem a podnikatelem Fritzem Waerndorferem. Ačkoliv byl Hoffmann členem vídeňské skupiny Secession, Boženina tvorba tímto směrem ovlivněna přímo nebyla – secese byla v té době již na ústupu. Hoffmann působil jako profesor architektury; kromě toho se však zabýval užitým uměním – navrhoval nábytek, dekorace, ale i módní oděvy a šperky.⁵³ V tomto ohledu na ni mohlo mít roční studium u Hoffmanna určitý vliv – mohla zde své schopnosti uplatnit v praxi: během studia odkoupily některé textilní firmy její návrhy⁵⁴ a na jaře roku 1932 vyšly její první ilustrace v ilustrovaném společenském revue *Měsíc*.⁵⁵

Kromě výše zmíněné Umělecko-průmyslové školy se v archivu Knihovny Václava Havla nachází také Boženin index z Filozofické fakulty Univerzity ve Vídni, na kterou se zapsala 6. října 1931.⁵⁶ Ačkoliv se Božena o této škole ve svých vzpomínkách nijak nezmiňuje, objevuje se o ní zmínka v *Didasku*.⁵⁷ Božena zřejmě navštěvovala obě školy současně, což pro ni nebylo nic neobvyklého. Aniž by však jednu ze dvou škol dokončila, musela je kvůli novým okolnostem – respektive kvůli dalšímu přesunu svého otce – opustit.⁵⁸

Z Vídně do Prahy

V roce 1932 se Hugo Vavrečka rozhodl opustit diplomatické služby a přejít do soukromého sektoru ke svému dlouholetému příteli Tomáši Baťovi. Cesty rodiny se opět rozdělily – Hugo s Josefou se přestěhovali do Zlína, zatímco Božena s Ivanem se přesunuli do Prahy.⁵⁹ Zůstává však otázkou, proč Božena nezůstala ve Vídni, kde měla zahájit druhý ročník na Filozofické fakultě.

Její odchod z Vídně pravděpodobně nebyl zcela dobrovolný, jak sama i po letech ve svých pamětech vzpomínala: „*Když jsme přijeli do Prahy z Vídně na podzim roku 1932, neznala jsem v Praze nikoho a první měsíce jsem se cítila osamělá a smutná. (Samota je*

52 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

53 Dagmar KOUDELKOVÁ, *Architekt Josef Hoffmann*, Czech Design, 29. 12. 2004, URL:<<https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/architekt-josef-hoffmann>>, [cit. 16. 4. 2025].

54 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

55 *Měsíc. Ilustrované společenské revue*, 1932, č. 3–4, s. 28, 29.

56 AIMH, fond 04 Archiv BH, vysvědčení Boženy Vavrečkové z univerzity ve Vídni, 14. 7. 1932.

57 Božena HAVLOVÁ – Ivan M. HAVEL, *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*, Praha 2003, s. 7.

58 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 50.

59 Tamtéž, s. 57.

*krásná věc, když je dobrovolná a když má člověk pocit a možnost kdykoliv ji přerušit).*⁶⁰ Boženino konstatování není překvapivé, protože naposledy žila v Praze ve svých sedmi letech. Z korespondence vyplývá, že od té doby Prahu několikrát navštívila, ale jednalo se spíše o krátké návštěvy než o delší pobyt,⁶¹ který by jí umožnil vytvořit silnější vazby, jež by jí v roce 1932 pomohly při přechodu do nového města. Není tedy divu, že se jí z Vídně nechtělo a že se v Praze během prvních měsíců necítila dobře, vzhledem k tomu, že ve Vídni měla přátele a prožila tam své dospívání.

Jedním z důvodů jejího přesunu mohl být fakt, že ji rodiče nechtěli nechat samotnou ve Vídni. Tuto možnost však narušuje skutečnost, že ji v minulosti nechali samotnou v Brně – tam však měla zázemí v podobě příbuzných. Další možností je, že nechtěli, aby jejich mladší syn Ivan žil sám v Praze, kde na podzim nastoupil na Vysokou školu chemicko-technologického inženýrství, spadající pod ČVUT.⁶² K tomuto rozhodnutí je mohly vést také ambice, aby si Božena v Praze našla vhodného budoucího manžela – podobně jako to udělali rodiče její přítelkyně Slávky Vuletičové, když ji matka poslala do Prahy hledat vhodnou partii.⁶³ Božena sama konstatovala, že jí dvě společenské sezóny, zakončené jejím sňatkem s Václavem M. Havlem, stačily a že v nejlepším se vyplatí přestat.⁶⁴ I když to nemuselo být prvotní motivací, zřejmě se s jejím sňatkem počítalo. Rodiče, především Hugo Vavrečka, byli vlastenci a jistě chtěli, aby se Božena provdala v Československu.

Přesun celé rodiny z Rakouska mohl být veden i jistou Hugovou prozíravostí, související s postupným vyostřováním politické situace v zemi – které si byl Hugo jako diplomat jistě vědom. Rakousko se potýkalo s následky hospodářské krize a s hrozbou občanské války, k níž mohly vést nesmiřitelné rozdíly mezi politickými stranami. Zároveň část Rakušanů doufala v opětovné spojení s Německem.⁶⁵ Rozhodně se tedy nejednalo o vhodné prostředí, v němž by mohla Božena zůstat sama.

Nutno dodat, že se politická situace neměnila pouze v Rakousku, ale i ve zbytku Evropy, včetně Československa. V československých parlamentních volbách v roce 1935 poprvé zvítězila strana národnostní menšiny – Sudetoněmecká strana, která usilovala o spolupráci Československa s Německem. Zároveň ve 30. letech nabývalo na síle hnutí Vlajka, hlásící se k fašizujícím idejím. V roce 1934 se konaly prezidentské volby, v nichž se Tomáš G. Masaryk rozhodl opět kandidovat a byl počtvrté zvolen prezidentem; vzhledem k jeho zdravotnímu

60 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

61 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 26. 2. 1928.

62 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 64.

63 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

64 Tamtéž.

65 Evan Burr BURKEY, *Hitlerovo Rakousko: jedna říše, jeden národ*, Praha 2002, s. 24, 25.

stavu ho však brzy poté ve funkci vystřídal jeho nejbližší spolupracovník Edvard Beneš.⁶⁶ Rodina Vavrečkových měla k Masarykovi poměrně blízko, jelikož Hugo Vavrečka s ním spolupracoval v době, kdy působil v diplomatických službách, a byl považován za jednoho z Masarykových žáků.⁶⁷

Život v Praze

Počátek 30. let si často spojujeme s velkou hospodářskou krizí, která vypukla v říjnu 1929 v USA pádem americké burzy a která v konečném důsledku ovlivnila i zbytek světa, včetně Rakouska a Československa.⁶⁸ Ačkoliv se nejdříve zdálo, že se krize v Československu neprojeví v takové míře, brzy se začaly projevovat poklesy v průmyslu, zemědělství i dalších odvětvích.⁶⁹ Největší krize nastala v Československu v roce 1933,⁷⁰ kdy už Božena s rodinou v zemi téměř rok pobývala, avšak koncern firmy Baťa, pro niž Hugo Vavrečka v roce 1932 začal pracovat, v té době zažíval zrychlenou expanzi.⁷¹ I přes hospodářskou krizi se Praha nadále rozvíjela. Probíhala čilá stavební výstavba, na níž se podílel i Václav M. Havel. Pražská architektura i kulturní život byly na vysoké úrovni a pražské univerzity měly v evropském měřítku dobrý věhlas. Významná byla i nakladatelská činnost – vycházelo množství časopisů zaměřených na nejrůznější témata. Docházelo k postupnému rozvoji turismu a sportu.⁷² Sourozenci Vavrečkovi se tedy přestěhovali do dynamického, pulzujícího města. Vzhledem ke studijním ambicím obou sourozenců se Praha jevila jako logická volba, zatímco jejich rodiče se přestěhovali do Zlína, kde by neměli srovnatelné studijní možnosti.

Bydlet začali ve služebním bytě jejich otce na Havlíčkově náměstí, dnes Senovážném,⁷³ kde Božena zůstala až do svého sňatku s Václavem M. Havlem. Hugo a Josefa Vavrečkovi se sice přesunuli do Zlína, ale sourozenci v Praze nezůstali zcela osamoceni. Ze vzpomínek jasně vyplývá, že alespoň Josefa za svými dětmi jezdila poměrně často; Hugo patrně vzhledem ke své vytíženosti o něco méně. Josefa se s nimi účastnila různých společenských událostí – například plesu Československého červeného kříže, kterého se zúčastnil i prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk. Božena zde vystupovala v rámci předtančení, díky němuž se seznámila se svými vrstevníky z významných rodin, s nimiž zůstala v kontaktu

66 D. HÁJKOVÁ – P. HORÁK, *Republika československá: 1918–1939*, s. 839, 845–849.

67 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 15.

68 Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*. [2.]. *Československo v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2018², s. 20, 34–41.

69 D. HÁJKOVÁ – P. HORÁK, *Republika československá: 1918–1939*, s. 731, 732.

70 Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1930–1935)*, s. 41.

71 D. HÁJKOVÁ – P. HORÁK, *Republika československá: 1918–1939*, s. 743

72 Josef JANÁČEK, *Malé dějiny Prahy*, Praha 1968, s. 303, 305, 311–313.

73 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 23.

i nadále – například s Hellou Morawetzovou, malířkou a sochařkou, která později žila ve Spojených státech.⁷⁴ I přes počáteční negativní pocity z příchodu do staronové metropole jí patrně podobné akce pomohly proniknout do nejvyšších společenských kruhů, v nichž se později běžně pohybovala, jak sama konstatovala: „*Ale brzo potom jsem se vžila a právě tu zimu 34 jsem už měla dost známých, ale přitom pro mne bylo vše nové a zajímavé.*“⁷⁵ Právě v těchto kruzích se také seznámila s Václavem M. Havlem.

O jejím společenském vytížení svědčí množství dochovaných pozvánek na nejrůznější společenské akce. Nelze z nich však vyčíst mnoho o hloubce vztahů s jednotlivými osobami ani o tom, zda se všech akcí skutečně zúčastnila a byla tedy opravdu tak vytížená, jak by se mohlo zdát. Rovněž není zřejmé, nakolik šlo pouze o projevy společenské zdvořilosti a nakolik o skutečná přátelství. Z pozvánek je však patrné, že se pohybovala ve vyšších kruzích, v nichž se setkávala s významnými osobnostmi z nejrůznějších oblastí – od sportu a podnikání až po kulturu a politiku. Lze také předpokládat, že se nedochovaly všechny pozvánky, a jedná se tedy pouze o rámcový nástin jejích společenských styků. Pozvánky uložené v archivu pocházejí primárně z roku 1934 a mnoho z nich je datováno až po plese Československého červeného kříže, což naznačuje, že právě tato událost mohla být důležitým mezníkem, který Boženě pomohl více se začlenit do pražského společenského života.

Pro představu o okruhu osob, s nimiž se Božena stýkala, lze zmínit automobilovou závodnici Elišku Junkovou⁷⁶ nebo manžele Marii a Jiřího Stýblovy, majitele paláce U Stýblů.⁷⁷ Z uměleckého prostředí to byla například Zdenka Maternová – dcera malířky, grafičky a umělecko-průmyslové výtvarnice Fíny Maternové Řivnáčové⁷⁸ – či Marie Muchová, manželka Alfonse Muchy.⁷⁹

Z výčtu těchto osobností je patrné, že se Božena navzdory počáteční samotě dokázala úspěšně zapojit do pražské vyšší společnosti, což – s ohledem na to, že ji rodiče vedli k pohybu v takovém prostředí – nepřekvapí. Kromě různých odpoledních čajů, večerů, koktejlových party a večírků si mohla se svými přáteli užívat i moderních dobových výdobytků – například kina⁸⁰ nebo návštěv automobilových závodů.⁸¹

74 *Mrs. Hella M. Sachs, An Artist, Married*, The New York Times, URL: <<https://www.nytimes.com/1964/11/12/archives/mrs-hella-m-sachs-an-artist-married.html>>, [cit. 1. 5. 2025].

75 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

76 Tamtéž.

77 AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka Marie Stýblové Boženě Vavrečkové, 24. 2. 1934.

78 *Řivnáčová Maternová, Fína, 1885–1968*, Středočeská knihovna v Kladně, URL: <https://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0430383-rivnacova-Maternova-Fina-18851968>, [cit. 23. 1. 2025].

79 AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka Marie Muchové Boženě Vavrečkové, 1. 2. 1934.

80 Eda KRISOVÁ, *Václav Havel*, Praha 2014, s. 53.

81 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

Stěhování nebylo pro Boženu jednoduché, ale počáteční smutek ji nezastavil v touze pokračovat ve vzdělávání. Možná právě studijní vytížení jí pomohlo překonat první osamocené měsíce. Ačkoliv je Božena často spojována s důrazem, který kladla na studium, dovolím si toto tvrzení mírně upravit. Studium pro ni bylo bezpochyby důležité – což je patrné nejen z průběhu její vlastní studijní dráhy, nepochybně ovlivněné postoji jejích rodičů, ale i z příkladu jejích synů. Zdá se však, že alespoň v jejím případě nešlo tolik o ukončení studia a získání diplomu jako spíše o samotné vzdělávání a vyplnění určité mezery mezi dvěma životními etapami.

Božena se ve svém vzdělání nesoustředila pouze na oblast umění, ale věnovala se také studiu jazyků, což – vzhledem k tomu, že její otec hovořil mnoha jazyky – není překvapivé.⁸² Dne 16. září 1932 se zapsala do English Institute – největší jazykové školy v Československu, specializující se na výuku angličtiny. Škola nabízela ranní, odpolední i večerní kurzy.⁸³ Božena docházela na odpolední hodiny a její studium patrně trvalo pět měsíců.⁸⁴ Kurzy byly určeny pro studenty s různou úrovní angličtiny. Konkrétní informace o Boženiných jazykových schopnostech z této doby sice chybí, avšak zkratka „Adv.“ uvedená na přihlášce by mohla naznačovat, že byla zařazena do pokročilé úrovně.⁸⁵ Na žádné z předchozích škol, které Božena navštěvovala, se angličtina nevyučovala, ale z korespondence mezi Boženou a její tetou Štěpánkou Žákovou vyplývá, že měli s bratrem soukromé učitele – nejspíše tedy i na angličtinu.⁸⁶ Až z dopisů pozdějšího data lze usoudit, že anglicky mluvila na dobré úrovni, jelikož si nechávala od manžela dovážet ze zahraničí anglicky psané knihy.⁸⁷ Touhu naučit se anglicky lze vnímat jako jistou Boženinu prozíravost, kterou prokázala i v pozdějších letech, kdy se po druhé světové válce rozhodla naučit rusky – protože by se to mohlo hodit.⁸⁸ V tomto období se mohlo jednat o dobový trend. Kromě angličtiny také docházela na hodiny francouzštiny,⁸⁹ kterou se učila již na gymnáziu v Brně a poté ve Vídni na gymnáziu spolku Komenský. Podle vzpomínek její vídeňské učitelky Anny Rybkové jí francouzština velmi šla⁹⁰ – Božena nejspíše zdělila jazykové nadání po svém otci a tetě.⁹¹

82 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 40.

83 Na English Institute se vyučovalo výhradně v angličtině a výuku zajišťovali pouze rodilí mluvčí. Výuka probíhala po vzoru britských univerzit. Součástí institutu byl rovněž Victoria College – penzionát určený dívkám z majetných rodin. Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP), Zora DAMOVÁ, *Anglický ústav*, Praha 2024, NAD č. 3570, Pomůcka č. 677. URL:<https://www.ahmp.cz/page/docs/AP-677_Anglicky_ustav.pdf>, [cit. 1. 5. 2025].

84 AIMH, fond 04 Archiv BH, dokument ke kurzům angličtiny, 16. 9. 1932.

85 Tamtéž.

86 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 26. 2. 1928.

87 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Václavu M. Havlovi, 10. 3. 1945.

88 Jan LUKEŠ – Ivan M HAVEL, „*Právě proto, že jsem*“: rozhovor s Ivanem M. Havlem, Praha 2017, s. 21.

89 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

90 KnVH, Paměti Havlů, květen 1971.

91 H. VAVREČKA – N. PAVELČÍKOVÁ, *Život je spíš román*, s. 13.

Na studijní dráhu, na niž nastoupila již ve Vídni, v Praze velmi rychle navázala, což sama popisuje ve své vzpomínce: „*Poněvadž jsem byla odhodlaná pokračovat ve svém výtvarném vzdělání i činnosti, dala jsem se ihned po přestěhování do Prahy zapsat na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy (obor dějiny umění) a zároveň na Akademii výtvarných umění.*“⁹² Na Filozofické fakultě navštěvovala přednášky předních odborníků té doby – Antonína Matějčka, Josefa Cibulky a Vojtěcha Birnbauma. Studium se nesoustředilo na konkrétní období, ale pokrývalo kompletní průřez dějinami umění. Kromě toho absolvovala i přednášky zaměřené na logiku uměleckého myšlení.⁹³ Na univerzitě nakonec studovala čtyři semestry a měla dokonce stanovené téma diplomové práce, která se měla zabývat zachovalou obuví českých panovníků.⁹⁴ V tomto výběru lze spatřovat paralelu s jejími módními ilustracemi. Zvolený námět práce by mohl naznačovat, že studium neměla v úmyslu přerušit – stejně dobře však mohlo jít jen o běžnou fázi, k níž ve čtvrtém semestru dospěla většina studentů. Božena se však mezitím provdala a studium nakonec nedokončila.⁹⁵

Podobný osud jako její studium na Univerzitě Karlově potkalo i její studium na Akademii výtvarných umění, kam se zapsala 17. října 1934 – zhruba měsíc před svou první oficiální schůzkou s Václavem M. Havlem. Na AVU studovala obor malířství v ateliéru profesora Williho Nowaka,⁹⁶ českého malíře, grafika a člena české umělecké skupiny Osma, v níž s ním působili také Bohumil Kubišta a Emil Filla.⁹⁷ Pod jeho vedením se vzdělávala v oblastech nezbytných pro výtvarnou tvorbu – tedy ve figurální malbě, anatomii, perspektivě, malířských technikách a také v dějinách umění. Akademie představovala logické pokračování jejího zájmu o výtvarné umění, který rozvíjela na akademické půdě již ve Vídni. Zároveň mohlo jít o příjemné zpestření a doplnění teoreticky zaměřeného studia na Filozofické fakultě.

V případě Filozofické fakulty ani v případě AVU se v Boženiných pamětech nenachází žádná zmínka o tom, že by litovala nedokončeného studia. To podporuje výše zmíněnou domněnku – že jejím cílem nebylo získání titulu a následné uplatnění „v oboru“, ale že šlo o logický krok odpovídající postavení dívky z vyšší společnosti. Ačkoliv explicitně nelitovala ukončení studia, objevuje se zmínka, v níž vyjadřuje lítost nad tím, že se nadále nevěnovala výtvarnému umění: „*Lituji, že jsem přerušila svou výtvarnou práci a že jsem*

92 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

93 AIMH, fond 04 Archiv BH, index Boženy Vavrečkové na Filozofické fakultě UK, nedatováno.

94 B. HAVLOVÁ – I. M. HAVEL, *Didasko*, s. 77.

95 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

96 AIMH, fond 04 Archiv BH, studijní výkaz Boženy Vavrečkové na Akademii výtvarných umění v Praze, nedatováno.

97 Vojtěch VOLAVKA – Petr DILLINGER, *Willi Nowak*, Brno 1935, s. 16.

v ní nepokračovala také po sňatku (1935), kdy jsem se ale věnovala domácnosti a později výchově svých dvou synů.“⁹⁸

Kromě tří výše zmíněných škol se Božena po příjezdu do Prahy zapsala také na soukromou umělecko-průmyslovou školu v Berlíně. Patrně se jednalo o Reimann-Schule, jak naznačuje její zmínka o Moritzu Melzerovi,⁹⁹ o němž je známo, že na této škole vyučoval.¹⁰⁰ O jejím studiu na této škole nejsou žádné další podrobnosti.

Studijní cesta do Itálie

Studijní cestu organizovanou Reimann-Schule zahájila Božena na přelomu června a července 1933. První dochovaný dopis pochází ze 2. července, avšak z jeho obsahu je zřejmé, že nešlo o první dopis napsaný během cesty. Z korespondence vyplývá, že se jednalo o částečně strukturovaný studijní zájezd organizovaný umělecko-průmyslovou školou, jehož náklady hradili její rodiče. Studenti cestovali společně s profesorem Moritzem Melzerem ve formě jakési volnější „karavany“, na niž však nikdo nebyl pevně vázán. Božena popisuje poměrně velkou autonomii – měla možnost rozhodnout se, zda bude cestovat se skupinou, nebo se vydá samostatně.¹⁰¹ Zdá se, že ani délka cesty nebyla pevně stanovena. Skupina se podle výčtu cestovatelů skládala z mezinárodních účastníků.¹⁰²

Podrobný itinerář cesty poskytuje bohatá korespondence mezi Boženou a jejími rodiči, z níž se dochovaly pouze dopisy od Boženy. Ačkoliv není jisté, odkud skupina vyrazila, první zastávkou byla Bologna, následovaly Řím, Neapol a pomyslným cílem cesty byla Ischia, kde strávili nejdelší část cesty. V každém městě skupina pobývala několik dnů a navštívila hlavní památky. Za zmínku stojí, že kromě Boženina uchvácení Římem – což vzhledem k jejímu zájmu o umění není překvapivé – navštívila společně s ostatními členy skupiny i výstavu *Mostra della Rivoluzione fascista* (v překladu: Výstava fašistické revoluce). Návštěva výstavy byla pravděpodobně primárně motivována zájmem o umění. Navíc se v pozdějších dopisech a vzpomínkách Božena vymezuje proti fašismu; název výstavy použila v ilustraci k satirickému článku *O cizineckém ruchu v Českém slovu*, o němž se více zmíním níže.¹⁰³

98 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

99 Profesor Moritz Melzer byl malířem a grafikem. Pocházel ze Svitavska, ale v pozdějších letech svého života působil v Berlíně. Byl členem skupin *Der Blaue Reiter* a *Die Brücke*. *Moriz Melzer*, Patrik Šimon eminent, URL: <<http://www.patriksimon.cz/autori-detail/moriz-melzer/329/>>, [cit. 16. 4. 2025].

100 *Melzer, Moriz (Moritz)*, Deutsche Biographie. URL: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz61493.html#ndbcontent>>, [cit. 16. 4. 2025].

101 AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 3. 7. 1933.

102 AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 8. 7. 1933.

103 AIMH, fond 04 Archiv BH, O cizineckém ruchu, 27. 8. 1933.

Poté, co se trajektem skupina dostala na Ischii, byla Božena spolu s ostatními ubytována v Palazzo delle Terme v menším městě Casamicciola Terme. Na ostrově byl čas rozdělen mezi návštěvy kaváren, koupání v moři, krátké výlety a malování. Zdá se, že ani v tomto případě nebylo pevně stanoveno, kdy se mají členové výpravy věnovat výtvarné tvorbě a jak dlouho. Z Boženiných výtvorů se žádný nedochoval, ale během pobytu dospěla k důležitému poznání ohledně svého dalšího směřování v oblasti umění, které popisuje v jediném dopisu adresovaném pouze Hugovi Vavrečkovi: „Myslela jsem si, že budu co by krajinářka velmi nešikovná, ale není to tak hrozné. Vzala jsem sebou několik prací z Berlína, titulních listů a módních ilustrací, ukázala jsem to profesoru Melzerovi, a ten mi říkal, že kdyby mně měl radit, tak by mně radil spíše volný kumšt než plakáty módy atd.“¹⁰⁴ Skutečnost, že tuto situaci konzultuje právě se svým otcem, není překvapivá, vzhledem k tomu, že se Hugo o umění zajímal; proto se Božena rozhodla probrat tuto záležitost právě s ním.¹⁰⁵ Nutno dodat, že si radu profesora Melzera vzala částečně k srdci, což dokazuje její rozhodnutí nastoupit v roce 1934 na AVU na obor malířství. I přesto v té době nadále čile přispívala do časopisů svými módními ilustracemi.

Vzhledem k tomu, že korespondence z cesty po Itálii představuje nejrozsáhlejší souvislý soubor dopisů z tohoto období, lze si z ní udělat poměrně jasnou představu o vztahu Boženy k jejím rodičům a bratrovi. Jedním z ukazatelů může být frekvence dopisů – většinu času psala obden, někdy dokonce každý den. Každý dopis obsahuje poměrně podrobný výčet jejích aktivit, pocitů a postřehů, jako by se snažila rodičům svou zkušenost co nejvíce zprostředkovat. Kromě toho se s nimi radila o zpáteční cestě i o případných výletech, které plánovala na Ischii. Trochu odlišný tón mají dopisy adresované oběma rodičům společně a ty, které psala výhradně Hugovi nebo Josefě: s otcem probírala spíše organizační záležitosti, finance a své budoucí směřování, zatímco s matkou sdílela především své pocity a dojmy.

Výtvarná činnost

Umění představuje oblast, která byla s Boženou v tomto i pozdějším období neoddělitelně spjata. Provázelo ji už od útlého dětství, z něhož se dochovaly dopisy adresované Štěpánce Žákové, často doplněné drobnými ilustracemi. Lze sice namítnout, že většina dětí do dopisů kreslí obrázky, ovšem v jednom z těchto dopisů z Hamburku Božena své tetě popisuje,

104 AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Hugo Vavrečkovi, 13. 07. 1933.

105 Josefa Vavrečková část doby, kdy byla Božena v Itálii, strávila spolu s Ivanem v Karlových Varech. Proto byly některé dopisy adresovány výhradně Josefě nebo naopak Hugovi. AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Hugo Vavrečkovi, 13. 7. 1933.

že k Vánocům dostala olejové barvy – médium, které přece jen vyžaduje určitou míru zručnosti.¹⁰⁶

Kromě těchto dvou dopisů se z tohoto období ani z nejbližších let nedochovaly žádné další výtvarné práce, musíme se tedy spokojit pouze s kresbami v dopisech. I z nich je však patrné, že se Boženin styl během několika let vyvíjel a postupně zdokonaloval. Postupně se začalo rýsovat její výtvarné směřování, kterému se později věnovala i profesně – módní ilustrace. Příkladem může být dopis ze 26. února 1926, v němž se vedle nákresů jarního kostýmu, večerních šatů, cestovního pláště, bot a doplňků objevila i podobizna Josephine Baker. Tento portrét ukazuje, že třináctiletá Božena měla přehled nejen o módě – což vzhledem k prostředí, z něhož pocházela, není překvapivé – ale také o aktuálních kulturních trendech a populárních osobnostech.¹⁰⁷ Tento zájem potvrzuje skica „hypermoderní dáblice“ z dalšího dopisu,¹⁰⁸ která je mnohem propracovanější než o rok starší kresby. Je zřejmé, že se Božena výtvarnému umění věnovala soustavně a aktivně se v něm rozvíjela – skica nese mnohem expresivnější rysy a více připomíná módní ilustrace, které později vytvářela například pro revue *Měsíc*. Zřejmě kreslila ve volném čase, případně mohla docházet na soukromé hodiny. Z konce 20. let pochází také pohlednice, kterou sama navrhla.¹⁰⁹ Stylově se od jiných kreseb liší, což naznačuje její snahu hledat nové výtvarné výrazy a neustrnout v jedné poloze. S přibývajícím věkem se frekvence kreseb v korespondenci snižovala, přesto se někdy objevily i v dospělosti – například v dopise Jiřímu Kuběnovi z roku 1954, kde své vyprávění doplnila drobnou kresbou.¹¹⁰ Většinou šlo o jednoduché lineární kresby – některé z nich přímo doplňovaly obsah textu, jiné jako by Božena načrtla mimoděk.

Další fází Boženina výtvarného vývoje byla již zmíněná tvorba na institucionální úrovni – tedy práce vznikající během studia na umělecko-průmyslové škole ve Vídni, na Reimann-Schule v Berlíně a nakonec na Akademii výtvarných umění v Praze. Žádné výtvarné práce z tohoto období se však nedochovaly.

Důležitou kapitolu její výtvarné tvorby představují módní ilustrace pro ilustrované společenské revue *Měsíc* a ilustrované články pro *České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální* a pro časopis *Eva*. První ilustrace pro *Měsíc* pocházejí z dvojčísla březen-duben 1932 (čísla 3 a 4 nově vzniklého periodika). V té době však Božena ještě žila

106 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 20. léta.

107 Jednalo se o latinskoamerickou herečku, zpěvačku, tanečnici a bojovnici za rovnoprávnost a svobodu, která byla ve své době velmi populární a okouzila celou Evropu. Kromě toho Josephine třikrát navštívila Prahu a osobně se znala s Milošem Havlem, jelikož vystupovala i v Lucerně. Jan KOVÁŘÍK – Tereza STÝBLOVÁ, *Josephine Baker. Sex symbol Paříže, válečná špiónka i matka dvanácti dětí*, Český rozhlas dvojka, 12. 4. 2021, URL: <<https://dvojka.rozhlas.cz/josephine-baker-sex-symbol-parize-valecna-spionka-i-matka-dvanacti-deti-8466483>>, [cit. 7. 1. 2025].

108 AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1. 1. 1929.

109 AIMH, fond 06 Archiv IMH, pohlednice Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 30. léta 20. století.

110 AIMH, dopis Boženy Vavrečkové Jiřímu Kuběnovi, 23. 9. 1954.

s rodinou ve Vídni, což vyvolává otázku, jak se k práci pro brněnské periodikum dostala. Nejpravděpodobnější verzí je, že jí pomohl její otec – díky svému působení v brněnském novinářském prostředí měl přístup k cenným kontaktům, které jí mohly otevřít cestu k první spolupráci. Vzhledem k jejímu výtvarnému směřování, které se projevovalo již dříve, se módní ilustrace nabízely jako ideální začátek.

Nejčastěji její kresby doplňovaly texty Mily Tilschové a fotografie modelů známých návrhárek, jako byly Hana Podolská či Lucile Paray. Boženiny expresivní, volné módní ilustrace převyšovaly svou kvalitou ostatní ilustrace té doby, o čemž se zmiňuje Eva Uchalová ve své knize *Česká móda 1918–1939: elegance 1. republiky*.¹¹¹ Ačkoliv se primárně jednalo o doprovodné ilustrace, Božena vytvořila i několik titulních stran *Měsíce*. Právě na jedné z nich se objevila pro Boženu v pozdějších letech typická technika koláže.¹¹² Postupně ilustrací začalo ubývat a poslední, vytvořená přímo pro *Měsíc*, vyšla v lednu 1935.¹¹³ Ilustrace nevycházely s pevnou pravidelností v každém čísle. Nejvíce jich bylo otištěno v roce 1933; v roce 1934 se v revue objevila pouze jedna ilustrace – tentokrát však doplněná o text s názvem *Neprítel lidstva*.¹¹⁴

Úbytek ilustrací mohl být způsoben různými okolnostmi. Božena začala ilustrovat ve Vídni a později pokračovala v Praze, kde se – dle jejích vlastních slov – zpočátku cítila osamocena. Práce na ilustracích pro ni mohla představovat příjemné rozptýlení. Podstatnou roli pravděpodobně sehrálo i to, že novým autorem módní sekce se stal Erich Stapler, který si své texty zároveň sám ilustroval. Ilustrace navíc postupně ustupovaly stále více se prosazující fotografii. Posledním Boženiným dílem, vydaným v *Měsíci*, byl článek o Trilobit-baru na Barrandovských terasách, doplněný ilustracemi.¹¹⁵

Měsíc vycházel také v německé verzi s názvem *Der Monat* (1932–1941). Číslo v němčině byla o něco kratší, přesto v nich vycházela i módní rubrika, převzatá z českého vydání – včetně Boženiných ilustrací, které se v některých případech objevily s několikaměsíčním zpožděním.

Po vzoru svého otce Huga Vavrečky napsala Božena několik krátkých novinových článků. První z dochovaných textů vznikl na začátku třicátých let. Podle římské číslovky na konci byla tehdy v VII. třídě na gymnáziu Komenský. Šlo o text *Masaryk, poslední buditel*, který pravděpodobně vznikl u příležitosti Masarykových 80. narozenin a nesl výrazně oslavný tón.¹¹⁶ V dalších textech Božena čerpala inspiraci ze své každodennosti, kterou

111 Eva UCHALOVÁ, *Česká móda 1918–1939: elegance 1. republiky*, Praha 1996, s. 32.

112 *Měsíc. Ilustrované společenské revue* 1, 1932, č. 11, titulní strana.

113 *Měsíc. Ilustrované společenské revue* 5, 1935, č. 1, s. 13, 14.

114 *Měsíc. Ilustrované společenské revue* 3, 1934, č. 11–12, s. 14–15.

115 *Měsíc. Ilustrované společenské revue* 5, 1936, č. 5, s. 3.

116 AIMH, fond 04 Archiv BH, Masaryk, poslední buditel, 30. léta.

s pro ni typickým humorem satiricky popisovala. V roce 1933 napsala dva články pro *České slovo*. První z nich byl *O cizineckém ruchu*,¹¹⁷ v němž vycházela ze svých nedávných cest. To se explicitně projevuje i na jedné z ilustrací, jimiž text doplnila – nad skupinou modlících se lidí je zobrazeno slunce, v jehož středu se skrývá nápis *Mostra della Rivoluzione Fascista*,¹¹⁸ což byl název výstavy, kterou Božena spolu s karavanou během cesty navštívila. Volba *Českého slova* jako média mohla souviset s tím, že šlo o deník vydávaný národně sociální stranou, do níž Hugo Vavrečka vstoupil v roce 1935.¹¹⁹

Druhý text nesl název *Móda v dnešním Německu* a opět šlo o krátkou satiru. Božena v něm vystupuje jako módní referentka a s velkou nadsázkou popisuje tehdejší německou módu. Hlavním motivem však není móda samotná, ale spíše proměny německé společnosti, což dokreslují ilustrace – na jedné z nich je zástup mužů vycházejících z holičství, všichni se podobají Adolfu Hitlerovi; druhá ilustrace ukazuje dobovou ženskou módu, jejímž hlavním vzorem je svastika. V článku se nepochybně odráží Boženina zkušenost z Berlína, kde studovala umělecko-průmyslovou školu, ale i vliv jejího otce, který se o politiku zajímal a situaci v Německu jistě komentoval. Poslední dva články se věnují poněkud odlehčenějším tématům. Krátký fejeton napsala pro časopis *Eva* – zvolila v něm opět téma ze své každodennosti a nazvala ho *Bridgistům!*. V článku s nadsázkou navrhuje, aby byla hra bridž rozdělena do několika kategorií podle stylu hry (komorní, klepavý, rodinný, válečný a míchaný).¹²⁰ Božena spolu se svými přáteli této hře – stejně jako velká část Evropy – propadla a pravidelně se scházeli, aby si ji společně zahráli. Poslední z článků vyšel v roce 1934 v ilustrovaném společenském revue *Měsíc* a nese název *Nepřítel lidstva*. Rozepsala se v něm o problematice používání deštníku; kromě toho text opět doplnila vtipnými ilustracemi.¹²¹

Své umělecké nadání a studium na umělecko-průmyslových školách mohla uplatnit také díky sňatku s Václavem M. Havlem. Nejprve spolupracovala s Vladimírem Grégrem na renovaci bytu na Palackého nábřeží, na což navázala dalšími projekty pro svého manžela. Spolu s Grégrem se podílela na výzdobě interiérů nově vznikajícího podniku na Barrandovských terasách – Trilobit-baru. Kromě toho navrhla skleněný strop v jižní restaurační místnosti a zařízení pro prostory určené k pořádání aperitivů v budově Teras.¹²² Mimo to pokračovala i ve tvorbě, která byla poněkud blíže jejím předešlým uměleckým počínům. Vytvořila plakát k filmu *Jízdní hlídka*,¹²³ natočenému filmovými ateliéry AB,

117 AIMH, fond 04 Archiv BH, *O cizineckém ruchu*, 27. 8. 1933.

118 V překladu: výstava fašistické revoluce.

119 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 108.

120 AIMH, fond 04 Archiv BH, *Bridgistům!*, 1. 1. 1933.

121 *Měsíc. Ilustrované společenské revue* 3, 1934, č. 11–12, s. 14–15.

122 V. HAVEL – J. M. HELLER – P. HÁJEK – J. ČECHUROVÁ, *Mé vzpomínky*, s. 504.

123 AIMH, fond 04 Archiv BH, leták k filmu *Jízdní hlídka*, 1. 1. 1936.

a reklamní letáky pro výše zmíněný Trilobit-bar. K tomuto podniku také napsala příběh o tom, jak se trilobiti dostali na Barrandov a jak vznikl samotný název Barrandov.¹²⁴

Božena ve svém krátkém životopisu napsala: „*Lituji, že jsem přerušila svou výtvarnou práci a že jsem v ní nepokračovala také po sňatku (1935) [...]*“¹²⁵ Navzdory tomu, že se výtvarně realizovala v podnicích svého manžela a jeho bratra Miloše Havla, je z tohoto postesknutí patrné, že přerušení – či spíše ukončení – vlastní volné umělecké tvorby později vnímala jako ztrátu. Boženino přerušení studia dosud nebylo problematizováno, a pokud ano, bývá chápáno spíše jako přirozený důsledek sňatku s Václavem M. Havlem, který Božena sama nevnímala negativně. Právě tento úryvek však naznačuje, že v ní touha tvořit přetrvávala a že jí práce pro podniky jejího manžela nestačila a ráda by se věnovala vlastní výtvarné tvorbě. Ze vzpomínek vyplývá, že se výtvarné činnosti věnovala i ve volném čase¹²⁶ – otázkou zůstává, proč tuto tvorbu nesměřovala i do profesionální sféry. Dá se předpokládat, že díky personálu by na to měla čas. Jedním z možných důvodů mohlo být dobové společenské přesvědčení, podle něhož nebyla aktivní výtvarná činnost vdané ženy a matky malých dětí považována za vhodnou. Určitou roli mohlo sehrát i to, že její matka také zůstala v domácnosti – pro Boženu se to tedy mohlo jevit jako samozřejmé.

Vedle činnosti pro podniky se věnovala i jiným výtvarným aktivitám, jako byla tvorba propracovaných rodinných alb nebo naučných obrázků pro své syny na témata Abeceda, Čísla a Věda. Při jejich tvorbě propojila svou výtvarnou činnost se snahou o co nejlepší vzdělání pro děti – pomocí zábavných koláží a popisků se snažila syny seznámit nejprve s jednotlivými písmeny, poté s číslicemi a nakonec se širokou škálou encyklopedických hesel. Inspiraci pro *Didasko* mohla čerpat ze svého pobytu ve Vídni, kde ve 30. letech činnost Otto Neuratha vzbuzovala zájem o obrazovou pedagogiku, s níž se tak mohla Božena přímo setkat.¹²⁷

Tvůrčí činnost a zájem o umění tvoří výraznou linii, která propojuje několik členů rodin Havlových a Vavrečkových. Hugo Vavrečka se kromě své spisovatelské činnosti aktivně věnoval také sběru habánské keramiky¹²⁸ a příležitostně kreslil – několik jeho kreseb doprovází texty v pamětech *Život je spíš román*. Nelze s jistotou říci, do jaké míry byl Boženin zájem o umění ovlivněn právě Hugem a nakolik šlo o její přirozené směřování. Její záliba ve výtvarném umění se každopádně přenesla i na oba její syny: Václava Havla, jehož

124 Barrandov získal svůj název po Joachimovi Barrandovi, francouzském geologovi a inženýrovi, který shromáždil mnoho zkamenělin, zejména trilobitů, jejichž největší naleziště bylo právě na Barrandově. Název této lokality dal sám Václav M. Havel. V. M. HAVEL – J. M. HELLER – P. HÁJEK – J. ČECHUROVÁ, *Mé vzpomínky*, s. 464–466.

125 AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

126 KnVH, Paměti Havlů, 16. 10. 1939.

127 B. HAVLOVÁ – I. M. HAVEL, *Didasko*, s. 10.

128 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 69.

dětské kresby posílali Božena s Hugem rodinnému příteli Eduardu Milénovi k posouzení,¹²⁹ a Ivana M. Havla, jehož cyklus kreseb z 50.–70. let¹³⁰ s názvem *Dědci* byl vystaven v roce 2018 v pražské Lucerně.¹³¹

Seznámení s Václavem M. Havlem

Vzhledem k tomu, v jakých kruzích se Božena Vavrečková pohybovala, není překvapením, že se její cesty nakonec protnuly s cestami Václava M. Havla, který se stýkal s podobným okruhem lidí. Nejvíce se o jejich seznámení můžeme dozvědět v pamětech, které začala psát v roce 1939 pro své syny.

Poprvé si byli představeni v únoru 1934 u Miroslava Švestky na čaji.¹³² Je však pravděpodobné, že se mohli na nějaké společenské akci setkat již dříve. Zdá se, že Boženě mnohem více utkvělo v paměti a mělo pro ni větší význam setkání u paní Vuletičové v Brně dne 30. září 1934, kdy spolu poprvé seděli u jednoho stolu. Začátky však neprobíhaly zcela podle Boženiných představ. Ve vzpomínkách napsala: „*Musím říci, že mne po večeři ani nevyzval k tanci (po večeři se trochu tančilo) a den nato, když jsme se potkali na tribuně Masarykova okruhu, tak se se mnou ani nezastavil, jen mne pozdravil a šel dál. Trochu jsem se podivila, neboť i jen společenská slušnost byla docela samozřejmá: Jak jste se vyspala? Líbí se vám to?*“¹³³ Vzhledem k tomu, že byla Božena zvyklá pohybovat se v diplomatických kruzích, pravděpodobně měla o „společenské slušnosti“ jinou představu než Václav M. Havel. V pamětech jeho chování vysvětluje – již s vědomím jeho povahy – jako naprosto normální, jelikož nerad navazoval nové známosti, a přesně tou ona tehdy byla.¹³⁴

Není tedy překvapením, že i nadále byla iniciátorkou právě Božena – záminkou se jí stala návštěva výše zmíněné Slávky Vuletičové. Přizvala Václava M. Havla na několik společenských akcí, jako byl čaj v otcově služebním bytě, návštěva tehdy nejmodernějšího

129 Tamtéž, s. 95.

130 *Galerie Lucerna vystavuje kresby Ivana M. Havla*, Palác Lucerna, URL:<https://www.lucerna.cz/280_galerie-lucerna-vystavuje-kresby-ivana-m-havla>, [cit. 4. 5. 2025].

131 Vladimír MAŘÍK – Olga ŠTĚPÁNKOVÁ, *Vzpomínka na Ivana M. Havla*, Český institut informatiky, robotiky a kybernetiky, 28. 4. 2021, URL:<<https://www.ciirc.cvut.cz/cs/vzpominka-na-ivana-m-havla/>>, [cit. 10. 3. 2025].

132 Jednalo se o Miroslava Švestku, který byl předsedou Golfového klubu, jehož členy byli jak Božena, tak i Miloš Havel. ANM, Lucie SWIERCZEKOVÁ, *Golf Club Praha*, Praha 2010, NAD č. 235, inventář č. 94, URL:<[https://www.nm.cz/cs/file/6f748ec2c489f3241e94e74706ec65f7/5856/Golf Club Praha.pdf](https://www.nm.cz/cs/file/6f748ec2c489f3241e94e74706ec65f7/5856/Golf%20Club%20Praha.pdf)>, [cit. 1. 5. 2025].

133 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

134 Tamtéž.

Est-baru, monster-kabaretu v Lucerně, večere u Lagusů,¹³⁵ návštěva ateliérů a opět návštěva u Miroslava Švestky, při níž pozval Václav M. Havel Boženu na soukromou schůzku 24. listopadu. Tento den měl pro něj zvláštní význam, neboť slavila svátek jeho matka Emílie. Jisté lpění na datech od něj postupně přebrala i Božena. Václav M. Havel již na schůzce 24. listopadu Boženu nepřímou požádal o ruku, což si mezi sebou ujasnili až po nějaké době. Nadále se scházeli například při skupinových návštěvách divadel nebo při večerích na Barrandovských terasách. Pro Boženu zvláště vyčnívalo představení *Žebrácké opery* v Mozarteu E. F. Buriana – o tomto představení se ve svých vzpomínkách rozepisuje podstatně podrobněji než o ostatních akcích. Při představení ji zranila vidlička, která vyletěla jednomu z herců a lehce ji poranila, což Božena považovala za dobré znamení pro jejich vztah.¹³⁶

V podobných akcích a schůzkách pokračovali až do své svatby. Během schůzek například naučil Václav M. Havel Boženu řídit – vůdčí list získala 15. května 1935.¹³⁷ Její matka Josefa nadále dbala na dobré jméno své dcery; podle Boženiných slov se jí nelíbilo, aby se po nocích toulala sama s Ing. Havlem.¹³⁸

Václav M. Havel oficiálně požádal Huga Vavrečku o ruku Boženy v květnu 1935 v bytě na (tehdejším) Havlíčkově náměstí během neformálního rozhovoru. Dohodli se, že Hugo bude financovat přestavbu bytu podle návrhů Vladimíra Grégra, na kterých se podílela i Božena. K tomu obdržela Božena část Hugovy sbírky keramiky a obrazů.¹³⁹ Svatba se konala 14. června 1935 na Staroměstské radnici, oddávajícím byl pražský primátor Karel Baxa. Vzhledem k tomu, do jaké společenské vrstvy obě rodiny patřily, není překvapením, že šlo o důležitou událost, na níž byli přítomni přední členové tehdejší vyšší společnosti. Událost si nenechaly ujít ani noviny, které se primárně zaměřily na nevěstu. Popsaly ji samými superlativy jako usměvavou a šťastnou, bez náznaku vážnosti. Svatba získala od novinářů název „Svatba, která poběží v našich kinech“¹⁴⁰ – celou událost natáčela kamera, což v té době nebylo zcela obvyklé. Vezmeme-li však v úvahu, že bratrem ženicha byl filmový magnát, majitel Lucernafilmu a zakladatel Barrandovských ateliérů Miloš Havel, pak přítomnost kamery nepůsobí až tak překvapivě. Stejně jako hosté patřili i svědci

135 Karel Lagus byl pražským právníkem a jedním z prvních autorů, kdo se zabýval historií Terezínského ghetta. Leo PAVLÁT, *Karel Lagus patřil k prvním autorům, kteří se po válce věnovali historii terezínského ghetta*, Český rozhlas, 29. 6. 2014, URL:<<https://temata.rozhlas.cz/karel-lagus-patril-k-prvnim-autorum-kteri-se-po-valce-venovali-historii-7995244>>, [cit. 23. 2. 2025].

136 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

137 Národní archiv (dále NA), fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), potvrzení o vydání vůdčího listu, 7. 5. 1935.

138 KnVH, Paměti Havlů, 21. 10. 1939.

139 KnVH, Paměti Havlů, květen 1971.

140 AIMH, fond 06 Archiv IMH, Svatba, která poběží v našich kinech, 15. 6. 1935.

mezi společenskou smetánku. Boženě Vavrečkové byl za svědka Jan Antonín Baťa,¹⁴¹ spolupracovník Huga Vavrečky, a Václavu M. Havlovi významný advokát Josef Scheiner.¹⁴²

Podle žádosti o cestovní pas z 8. června 1935 se pár vydal na svatební cestu do Švýcarska.¹⁴³ Nejprve se zastavili v Mnichově a poté pokračovali do Porto Ronco u Lago Maggiore, kde jim Boženina přítelkyně Erna Tutschová na měsíc zapůjčila svou moderní vilu. Během pobytu cestovali po celém Švýcarsku.¹⁴⁴ Na cestách se pravděpodobně věnovali i turistice – jak totiž vyplývá z pozdějších Boženiných vzpomínek, byla vášnivou turistkou.¹⁴⁵ Po návratu do Prahy je čekalo stěhování do bytu na dnešním Rašínově nábřeží, který byl mezitím přestavěn pod vedením Vladimíra Grégra.

Ačkoliv by se z předchozích pasáží mohlo zdát, že Boženin sňatek nebyl náhodný a že hledání manžela pojala systematicky už od svého příchodu do Prahy, z jejích vzpomínek i ze vzpomínek Václava M. Havla vyplývá, že rodiče v tomto ohledu nehráli výraznější roli. Patrně očekávali, že se brzy provdá a že její manžel bude pocházet ze stejné společenské vrstvy jako oni, nicméně do její volby – dle pozdějších vzpomínek manželů – zřejmě nezasahovali.

Je však třeba brát v úvahu, že oba psali své vzpomínky pro své syny – Božena je začala sepisovat, když byli ještě malí, zatímco Václav až v době, kdy už byli dospělí. Je tedy možné, že svůj příběh do jisté míry stylizovali; otázkou však zůstává, do jaké míry.

Básník Jiří Kuběna, který měl s Boženou velmi blízký vztah, popisuje zasnuby a následné manželství v jednom z rozhovorů v poněkud odlišném světle – tvrdí, že svatba byla dohodnuta rodiči a že se Božena musela podřídít jejich vůli.¹⁴⁶ Podobná tvrzení se v žádných jiných pramenech nevyskytují, což může souviset s tím, že dostupné zdroje pocházejí výhradně od členů rodiny. Ti mohli mít zájem udržet obraz ideálního manželství – ať už kvůli Václavovi a Ivanovi, nebo kvůli okolnímu světu. Zároveň se jeví jako nepravděpodobné, že by veškeré vzpomínky na tuto dobu byly zcela vybájené. Přestože tedy nelze počátky jejich vztahu

141 Hugo Vavrečka tehdy pracoval pro Baťovy závody a pojilo ho úzké přátelství s Tomášem Baťou, zakladatelem firmy. Po Tomášově smrti převzal vedení podniku jeho bratr Jan Antonín Baťa, který s ním do té doby úzce spolupracoval. J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 51.

142 AHMP, fond sbírka matrik, Matrika MAG O67, s. 156, 1584–1944 (1949).

143 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – oddělení tiskové, spolkové, bezpečnostní a dopravní (1916–1951), žádost o vydání cestovního pasu, 8. 6. 1935.

144 KnVH, Paměti Havlů, květen 1971.

145 KnVH, Paměti Havlů, září 1971.

146 Petr ZÍDEK, *Havel byl možná naivní, ve všem hledal to dobré, říkal zesnulý Kuběna*, Lidové noviny, 10. 8. 2017, URL:<https://www.lidovky.cz/relax/lide/havel-byl-opravdovy-pontifex-stavitel-mostu-rikal-zesnuly-kubena.A170810_135852_lide_ele>, [cit. 1. 5. 2025].

jednoznačně rekonstruovat, prameny z pozdějšího období naznačují, že manželství bylo převážně šťastné a že Boženina smrt Václava M. Havla hluboce zasáhla.¹⁴⁷

Všechny výše zmíněné požadavky na vhodného manžela Václav M. Havel splňoval, a proto zřejmě nepředstavoval překážku ani jejich šestnáctiletý věkový rozdíl. Stejně tak zřejmě nehrálo významnou roli ani jeho předchozí manželství.¹⁴⁸ Tento postoj lze vysvětlit buď přáním rodičů, aby jejich dcera byla šťastná, nebo jejich liberálním smýšlením. Podobné smýšlení se však neprojevilo o devět let později, když se v roce 1944 oženil Ivan Vavrečka s Jiřinou Kopeckou, která byla také rozvedená. V tomto případě představovalo větší problém její odlišné sociální zázemí, což v kombinaci s předchozím sňatkem vedlo k neshodám mezi Ivanem a jeho rodiči.¹⁴⁹

Jedním z důsledků sňatku pro Boženu bylo, že v nadcházejícím akademickém roce již nenastoupila na žádnou z vysokých škol, na nichž byla zapsána – Akademii výtvarných umění a Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Nezdá se však, že by ji opuštění studií nějak zvlášť trápilo; ve svých pamětech se o něm vůbec nezmiňuje. Spíše v nich vyjadřuje lítost nad tím, že musela zanechat své umělecké dráhy.

Sňatkem s Václavem M. Havlem se před Boženou otevřel nový svět – nebo spíše tentýž svět, v němž se však ocitla v odlišném postavení. Už nebyla pouze mladou dívkou a dcerou bývalého diplomata a tehdejšího obchodního ředitele Baťových závodů, ale stala se manželkou významného pražského stavitele a podnikatele. Po jeho boku se – alespoň částečně – zapojila do chodu jeho podniků, a to v oblastech, které jí byly blízké. Uplatnila například znalosti, které si osvojila jako dcera diplomata: pomáhala se zasedacím pořádkem na banketech nebo s úpravou slavnostních tabulí.¹⁵⁰ Obohacování obzorů však probíhalo oboustranně. Díky známostem Huga Vavrečky se i Václav M. Havel dostával do společnosti významných osobností tehdejšího hospodářského, kulturního i diplomatického života.¹⁵¹

Posledním zásadním zlomem v Boženině životě během tohoto zkoumaného období bylo bezpochyby narození jejího prvorozeného syna Václava (5. října 1936) a o dva roky později druhorozeného Ivana (11. října 1938). Od té doby se Boženina pozornost soustředila především na výchovu jejích synů – alespoň po určitou dobu.

147 KnVH, Paměti Havlů, říjen 1971.

148 Václav M. Havel se oženil v roce 1928 se svou dlouholetou přítelkyní Bělu Friedländerovou, manželství vydrželo pouze krátce. V. M. HAVEL – J. M. HELLER – P. HÁJEK – J. ČECHUROVÁ, *Mé vzpomínky*, s. 40–41.

149 J. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, *Soukromá válka Huga Vavrečky*, s. 72.

150 V. M. HAVEL – J. M. HELLER – P. HÁJEK – J. ČECHUROVÁ, *Mé vzpomínky*, s. 410.

151 Tamtéž s. 370.

Závěr

Tato studie je prvním textem, který se věnuje výhradně Boženě Vavrečkové a přináší pohled na prvních dvacet tři let jejího života. Zaměřuje se na její první životní etapu, vymezenou na jedné straně jejím narozením (1913) a na straně druhé narozením synů – nejprve Václava (1936) a poté Ivana M. Havla (1938) – kdy se její pozornost začala soustředit především na rodinu a výchovu dětí. Její rozhodování a životní dráhu ovlivňovalo nejen rodinné zázemí, ale i širší společenské prostředí, v němž vyrůstala. Konstantními prvky, které ji provázely v tomto období – a do jisté míry přetrvaly i v pozdějších letech – byly výtvarné umění a vzdělání. V rané fázi jejího života tyto oblasti představovaly nejen významnou součást Boženiny každodennosti a odpověď na dobové požadavky a zvyklosti, ale pravděpodobně i prostředek smysluplného naplnění času před vstupem do manželství.

Ačkoliv by mohl být Boženin život zjednodušeně interpretován jako osud ženy, která musela kvůli okolnostem opustit vzdělání a snášet omezení své doby, taková perspektiva by byla značně idealizovaná. Božena pravděpodobně s rolí manželky a matky počítala – což však neznamená, že by jí některé z dřívějších aktivit nechyběly. Právě tyto role – dcery, manželky a matky – bere tento text v úvahu jako významné okolnosti jejího života, zároveň se však pokouší nahlédnout i za ně a porozumět tomu, kým Božena byla, než se stala „tou“ Boženou Havlovou.

Bc. Natálie Jílková

Katedra historických věd, Fakulta humanitních studií,
Univerzita Karlova
nataliejilkov@seznam.cz

Summary

Božena Vavrečková (Havlová): Biographical Reflections on Her Early Life (1913–1936)

This study is the first scholarly work devoted exclusively to Božena Vavrečková that provides a comprehensive account of the first twenty-three years of her life. It examines her formative years, demarcated by her birth in 1913 and concluding with the births of her sons – Václav (1936) and Ivan M. Havel (1938) – a period after which her focus increasingly shifted towards familial responsibilities and child-rearing. The trajectory of her decisions and personal development was influenced not only by her family background but also by the broader sociocultural context in which she was raised. Persistent influences throughout this phase – and, to some extent, in subsequent years – came from the visual arts and education. During this early period, these domains constituted not only a substantial component of Božena's daily experience and her

response to prevailing societal expectations and norms, but they also probably functioned as avenues for meaningful engagement prior to her transition into marriage.

While Božena's life might be superficially interpreted as the fate of a woman compelled by circumstances to forgo formal education and endure the limitations of her era, such an interpretation would be unduly reductive. Although Božena probably anticipated her future roles as a wife and mother, this does not presuppose an absence of longing for prior intellectual or personal pursuits. This study recognises the importance of her roles as daughter, wife, and mother while simultaneously seeking to move beyond these categories in order to illuminate Božena's identity prior to her emergence as "the" Božena Havlová.

